

(ו) עמינדב זוכר את הרחם

ספרו החדש של יורם קניוק, "סוסעץ"¹⁷, הוא קלידוסקופ ענק המורכב ממרכיבים שונים, לא כולם הומוגניים. זכרונות מימי הילדות ומימי טרם ההתהוות מתערבבים בזכרונות מאוחרים יותר ובפרטים מתוך ביוגרפיה דמיונית. הריאליה והמטפיזיקה, מאורעות של יומיום ומאורעות תמוהים ומוזרים מעולמות אחרים שוכנים זה בצד זה. יורם קניוק מגדיר את ספרו כ"מסע", ואכן גיבור הספר, עמינדב סוסעץ, עורך מסע שמטרתו לחשוף את שורשיו ובדרך זו לנסוך משמעות בקיומו המפוקפק. כאמור, אין מרכיבי השונים של הספר הומוגניים. ניתן לומר שהשליש הראשון של הספר, המתאר את תולדותיו של הגיבור בעת שהותו בעיר ניו-יורק, נופל בהרבה משני השלישים הישראליים של "סוסעץ". החלק הראשון אמור לשמש מעין הקדמה והסבר לפרובלמטיקה של חלקו העיקרי של הספר, חיפוש הגיבור אחר שורשי הוויתו. עמינדב סוסעץ רואה עצמו ככישלון. שוב אינו מאמין בכשרונו כצייר, ואולי אינו מאמין בכשרונו להצלח כצייר. התזורה לערש מגלדתו, הזיכרון של רחם אימו — אלה, כך הוא סבור, יבהירו לו את משמעות חייו. אולם, כהקדמה, החלק הניו-יורקי ארוך מדי ומסורבל מדי. אמנם, יש בחלק זה גם סיפור אהבתו של עמינדב למירה, נישואיהם, והולדת הבת נעמי. "מירה, אשה אחת שאהבתי" תמוה הדבר, שלמרות ההדגשה הרבה שמדגיש עמינדב את אהבתו למירה, — הרי אהבתו לאביו וכל מעגל הרגשות הקשור בזאת משכנעים יותר, עזים יותר. גם תיאור אהבתם של מירה ועמינדב כאהבה הניזונה משורשים באיזו הוויה מוקדמת, בלתי מוסברת בצורה רציונלית — אינו משנה הרגשה זו. אגב, הסופר התלבט כפי הנראה

הרבה בנושא המפגש הראשון של עמינדב ומירה שהתקיים בעולם חלומי, אי שם בנבכי העבר או בנבכי החלומות; ולקראת סיומו של הספר הוא מביא מכתב של מירה המשלים בדרך רציונלית את המכתב האירציונלי בתכלית שהיא כתבה לעמינדב בתחילת דרכם; ויש בו נסיון ליישב במעט את התמיהות והשאלות. כאמור, האהבה לאב איכשהו מרעידה נימים עמוקים ותבוים יותר מאשר האהבה לאשה. אולי הסיבה היא, שלמרות הכרוותיו ההולכות ונשנות של עמינדב, "מירה, אשה אחת שאהבתי", הוא נסחף לפגישות ויחסים עם נשים הרבה, ואילו אב ישנו אחד ואין שני לו; אין לעמינדב כל צורך להכריז שיש לו רק אב אחד; עובדה זו מובנת מאליה. קניוק הצליח לתפוש היטב את המהות המיוחדת של האהבה הכואבת של בן לאביו, של בן להוריו. בדרך הטבע עתידים הבנים להמשיך לחיות אחר הוריהם, ומכאן העצב הנורא המהול באהבה להורים. בספרות הישראלית הרבה יהודה עמיחי לצייר אהבה אבודה זו. בתחילת "הקו הזרחה" לאיתמר יעוון-קסט מופיעה גם כן האהבה הנואשת של בן לאם. בשבחו של יורם קניוק יש לומר, כי הוא מצליח לפתח נושא זה מהרבה אספקטים אפשריים. זכרונות הילדות, זכרונות של טרם-ילדות, והאב הנמצא כבר מחוץ למעגל של יחסי האנוש המוסכמים בימי האחרונים במוסד שנועד לו ולשכמותו בגדרה. אגב, מוזר הוא שאצלנו "גדרה" טרם הפכה למושג, והלוא כל מי שאינו אטום בנפשו היה צריך לחוש את המשקע הכבד וחשוך התקווה הנוצר עם הזכרת השם. לעומת זאת, "סוסעץ" עדיין נחשב אצלנו לסמל הילדות הרחוקה, אף על פי שלמען האמת כבר חלפו שנים רבות מאוד מאז גלה סוס העץ מחדר הילדים ובמקומו באו הקורקינט, האופנים והמכונית. תמהני אם המילה "סוס עץ" יש בה כדי לעורר אסוציאציה רגשית כלשהי אצל הקורא היום; הבנת הכוונה הסימבולית שבשם היא פשוט רציונליסטית, מלומדה, שכן ידוע לנו שפעם היו סוסי עץ בחדר הילדים. אך בוודאי שאין זו אסוציאציה ספונטנית.

נראה לי שלפעמים גובר על קניוק הרצון להדהים את הקורא ואולי להתגרות בו, ולשם כך הוא משתמש באמצעי הקונבנציונלי ביותר למטרה זו — כמו למשל התערה החזרת ונשנית שעמינדב ומירה נפגשו לראשונה (הכוונה היא לפגישה הראשונה בעולם המעשה, ולא לפגישה החלומית שבעולם אחר ורחוק) בבית השימוש המהודר של פראנסיס אליוט, או הציורים הרבים של "מירה על האסלה". המשווה כאן הוא שאלה הן הערות בעלמא, פורנוגרפיה שאין לה כיסוי. ממקרא מדוייק של ההתרחשויות מתברר, שעמינדב ומירה כלל וכלל לא נפגשו בבית השימוש. הם נפגשו במסיבה אצל פראנסיס אליוט וקבעו לעצמם פגישה באחד מחדרי האמבטיה הרבים שבדירת הפאר הענקית. בכוונה כתבתי חדר אמבטיה, מכיוון שבאמת מדובר כאן בחדר אמבטיה מהודר שיש בו גם אסלה. וגם עניין "מירה על האסלה" הוא בפירוש הטעיה של הקורא; לקורא בעניין מתברר, שכאשר השניים נכנסים לחדר האמבטיה, מתיישב

עמינדב על דופן האמבטיה ואילו מירה מתישבת לה על המושב הנוח ביותר שבחדר, דהיינו אסלה מתודרת מטרה-קוטה. אם הקורא הנאמן חשב תחילה מה שאני חשבת, הרי שנתאכזב.

נושא שבו מתמקדות שאיפותיו ותקוותיו של עמינדב לכבוש את העבר ובדרך זו להבין את ההווה הוא הסרט הקצר המחייח את לידתו של עמינדב ויחד עם זאת מראה את גסיסתו של האב בהווה. עמינדב נולד בתל-אביב, לפני קרוב לארבעים שנה. את תל-אביב ושל אז מצליח הסופר להעלות בקטעים ובמשיכות מכחול שונות. בציורי תל-אביב של אז משתזרים ציורי תל-אביב של עכשיו. כלומר לא עכשיו ממש אלא זמן התרחשות הרומן "סוסעץ" זמן שהוא מוגדר בדיוק: עמינדב חוזר ארצה מארה"ב בתורף, ובתחילת הקיץ פורצת מלחמת ששת הימים. העלילה מסתיימת זמן לא רב אחר סיום המלחמה. במרחב זה של זמן צומחת העיר תל-אביב, עיר ים תיכונית לבנה ושטופת שמש. נפתלי סוסעץ, אביו של עמינדב סוסעץ, אינו יכול להתאים עצמו להווי המוזר. הוא קורא את גתה, מדבר גרמנית ברגעיו הגדולים, למרות שאשתו, רבקה סוסעץ, אינה מבינה גרמנית ואינה מבינה אותו. פעם אחת הוא לוקח את רבקה הים תיכונית היפה לארץ מולדתו, גרמניה, ומציג אותה בפני ידידיו שם. בהיידלברג נכנסת רבקה סוסעץ להריון, ועמינדב ייולד בעוד תשעה חדשים, בתל-אביב. תל-אביב היא עיר שרבים בוחרים לגור בה אך מעטים בוחרים לדבר בשבתה. קניוק, בדרך עקיפין, מדבר בשבתה. ברחובות תל-אביב של ימי היוולדו רוכב דיזנגוף ומטייל ביאליק. ויש גם ילד ערבי המיידה סיגריה בוערת בכתול. ישנם מראות שונים. ונפתלי סוסעץ ממסגר מסגרות לתמונות במוזיאון דיזנגוף, כי התייאש מלהיות אמן בעצמו ושבר את כינורו. באמצעות הסרט מנסה הבן להסביר את כשלונו של האב, על מנת שיוכל גם להסביר את כשלונו הוא. ממילא מובן שהוא מגיע למסקנה כי הסרט המצולם אינו יכול להוסיף ולהסביר לו דברים שהקיימים בלאו הכי בנשמתו. התכונה המרגיזה לעיתים בעמינדב היא שלמרות דיבוריו הבלתי פוסקים על כישלון הוא יוצר לעיתים בזכרונותיו אידיאליזציה עצמית. כך, למשל, זיכרון הילדות על האיש העלוב אשר כל הילדים היו גונבים את תפוחיו. עמינדב קנה תפוחים בכסף הכיס שלו ונכנס בגניבה לחצרו של הזקן כדי להחזיר לאיש תפוחים אשר אחרים גנבו אותם. כמובן שעמינדב הוא זה שנתפס ומואשם בגנבה — ומסרב להגן על עצמו. עד שמופיע דוד שלו הפותר את הסבך שעמינדב נסתבך בו. עמינדב מזכיר את המעשה, במפורש וברמז, פעמים אין ספור בסיפורו — האם מן הראוי שאדם יעלה את מעשיו הטובים על גס פעמים רבות כל כך ובהדגשת יתר אשר כוונתו ?

מן הראוי עוד להתעכב על אהבת עמינדב לבתו נעמי. גם אהבה זו היא אהבה כאובה, אהבה של אב היודע בבירור גמור שהוא אינו יכול לחסוך מבתו מאום מכל הצער האפשרי. כוחו מוגבל והצער רב כל כך.

סיומו של הספר אירוני. לפתע הופכות תמונותיו של עמינדב למוצר אופנתי, כולל מירה על האסלה. ואילו הסרט על הלידה והמוות, אשר נועד בעצם להקרנה אחת בלבד, למען ריפוי נפשו של עמינדב, — נוחל הצלחה כה רבה בעיני מנהל האולפן וכל בעלי ההשפעה עד שמנוי וגמור לשלוח אותו לתחרות הסרטים בוונציה. עמינדב נכנע להחלטה אחר התנגדות קצרה. במקביל לכך, הופך אנסברג, הידיד התמהוני של עמינדב החי בסחבות בשולי החברה, לאדם מהוגן מן היישוב עם כלה הגונה ומשרה. כביכול, הכל בא על מקומו בשלום. למעשה, ברור לעמינדב שמכאן והלאה אין הוא יכול עוד למצוא לעצמו מפלט ותהילה בהרגשת הכישלון והייחוד. מעתה יזרום הכל חלק, למישרין.

יולי, 1974